

***Hela Dalarna mår bra!
Utvecklingskraft ger
hållbarhet i länets alla delar***

Regionplan, budget och finansplan 2027-2029

Regionfullmäktige 2026-06-08-09

1. Inledning

Människan och dess behov av vård, transporter, arbete och rekreation måste alltid stå i centrum för Region Dalarnas arbete. Vi moderater vill att Region Dalarna skall vara en effektiv organisation där administration som inte stödjer våra kärnverksamheter minskas ned till vad som är absolut nödvändigt.

Sjukvården och tandvården i Region Dalarna ska ha god tillgänglighet och korta köer för att undvika onödig väntan. Det ska vara enkelt att få en tid i vården. När det är för besvärligt för patienten att komma till vården ska vården komma nära patienten. Vi tror därför på fler mobila och digitala lösningar.

Vi moderater vill se ett förbättrat samarbete mellan vårdcentraler och lasarett och mellan regionens vårdenheter överhuvudtaget. Vi strävar även efter att få bort de organisatoriska reviren mellan Region Dalarna och länets 15 kommuner. Skattebetalarna ska inte behöva bry sig om hur välfärdsapparaten är organiserad, bara att den är väl fungerande.

Privata aktörer inom vård och omsorg är ett komplement som gynnar både patienter och medarbetare. Möjligheten att ytterligare utöka antalet privata aktörer ska ses över, men alltid med skattebetalarnas och patienternas bästa i fokus. Vi har sett hur privata aktörer bidragit till att kapa köer inom barn- och ungdomspsykiatri och kommer därför fortsätta kämpa för ett utökat vårdval.

Dalarna har ett rikt och unikt kulturliv som bidrar till en stark besöksnäring. Området runt Siljan ses av många som Sveriges vagga och Sälenfjällen utgör världens fjärde största alpina destination. Den traditionella industrin är om möjligt ännu starkare. Hitachi Energy i Ludvika levererar nu Sveriges största exportorder genom tiderna och nästa generations stål produceras på olika platser i Dalarna.

Dalarnas framgångsexempel är många, men den fortsatta utvecklingen kommer att kräva politiskt engagemang på många nivåer. För att den positiva utvecklingen skall kunna fortsätta på ett hållbart sätt krävs att Dalarna är en attraktiv plats att leva och arbeta på. Detta kräver i sin tur fortsatta investeringar i bostäder, infrastruktur samt kompetensförsörjning. Politiken skall vara en möjliggörare för människor och serösa och långsiktiga företag!

Björn Ljungqvist

Ulf Berg

oppositionsråd för den moderata regiongruppen

2. Regionplan och budget 2027-2029

Mycket är bra med Dalarna. Vi har ett starkt och positivt varumärke, inte bara i Sverige utan även internationellt. Men vi brottas också med samma problem som övriga Sverige utanför våra storstadsområden. Det råder en demografisk obalans som påverkar den så kallade försörjningskvoten negativt. Om vi inte är beredda att utmana invanda arbetssätt och vara öppna för förändring så riskerar det att drabba både ekonomisk hållbarhet och vår möjlighet att kompetensförsörja. Till detta kommer en hög förväntan på tillgänglighet från våra medborgare över en stor geografi. Referensen att Dalarna är stort som Belgien med en liten befolkning som är jämt utspridd över nästan hela ytan är väl känd.

De geografiska och demografiska utmaningarna kombinerat med det faktum att en region är en komplex "diversebutik" med ett livsnödvändigt utbud ställer krav på en kompetent och engagerad ledning, på alla nivåer. Inte minst gäller detta den politiska ledningen som sätter ramarna för all övrig verksamhet.

Vid sidan om ett starkt hjärta för Dalarna så har vi moderater en optimistisk men också realistisk syn på de verksamheter vi ansvarar för. Under nästan ett sekel av socialdemokratiskt styre har stora ekonomiska underskott varit regionens ständiga följeslagare. Bristen på affärsmässighet och strategiskt fokus har ofta inneburit att Region Dalarna har arbetat med kniven mot strupen. Detta kan antas vara en av förklaringarna till att vi har högst sjukskrivningstal i Regionsverige. Socialdemokraternas standardlösning på de ekonomiska problemen har varit att höja skatten. Detta har medfört ett eller ett par år med budget i balans följt av nya underskott på en högre nivå.

Nu har pandemin följt av en lång serie geopolitiska händelser satt svensk välfärd i blyttbelysning. Om vi skall ha en rimlig möjlighet att upprätthålla exempelvis en sjukvård i världsklass, samtidigt som vi skall rusta försvar och civil beredskap, så måste vi tänka annorlunda. Även Region Dalarna behöver förhålla sig till styrmedel som "effektivitet", "produktivitet" och "avkastning på investeringar", allt sådant som vänsterpolitiker tidigare har förkastat som kommersiellt trams.

Nu börjar det så sakteliga stå klart även för vänsterpolitiker att medborgare och företag inte är en outtömlig källa till finansiering. För oss moderater är inte detta en trend eller en nyhet. Känslan av ansvar och vetskapen om att vi förvaltar resurser som våra medborgare har kämpat ihop med hårt arbete finns i vårt politiska DNA. När någonting fungerar dåligt så tittar vi inte passivt på och hoppas att "någon gör något". Då agerar vi. Det är inte alltid bekvämt, men vi har inte tagit på oss politiskt ansvar för att vi vill ha det bekvämt. Vi har gjort det för att vi vill att Dalarna skall vara en attraktiv och utvecklande plats att bo, arbeta och leva på.

Det är moderaternas löfte till dalfolket att alltid stå på deras sida, även när det är obekvämt och blåser snålt.

Om vi skall lyckas med detta uppdrag behöver vi säkerställa att vi har en tillgänglig vård inom både somatik och psykiatri i hela Dalarna. Vi behöver säkerställa att vi tar ledarflaggan i att samordna kompetensförsörjning och infrastruktursatsningar. Vi behöver ta de obekväma men nödvändiga besluten för att säkerställa att kollektivtrafiken är ett attraktivt alternativ där pendlingsbehoven är som störst. Vi skall fortsätta bidra till och utveckla den starka kulturgärning som har gjort Dalarna berömt. Allt detta skall dessutom göras med en budget i balans i verksamhetens alla delar, annars vältrar vi över kostnader och konsumerar nästa generations välfärd. Det är inte moderat politik!

2.1 Det ser bra ut – men under ytan lurar grynnor

Kort repetition kring hur den politiska majoritetens miljardunderskott blev till överskott:

- Regionskatten höjdes för fjärde gången på 2000-talet, helt i onödan.
- Den moderatledda regeringen har varit framgångsrik i att bekämpa inflationschocken 2022-2024. Detta har inneburit mycket kraftigt minskade pensionskostnader.
- Den moderatledda regeringen har levererat större statsbidrag än regionen har budgeterat.
- Till detta kommer ett mera kraftfullt arbete med att bekämpa regionens nettokostnadsutveckling. Även om detta arbete borde ha påbörjats omedelbart denna mandatperiod så är det bättre sent än aldrig.

Det är ju populärt att använda det lite slitna uttrycket ”håll i och håll ut”, men det är precis det vi behöver göra i detta läge. Eftersom Socialdemokraterna alltid sitter på dubbla stolar och företräder personalorganisationer och arbetsgivare samtidigt så kliar det naturligtvis i fingrarna att sätta sprätt på ett ekonomiskt överskott, särskilt ett valår. Efter varje skattehöjning så har ju nya underskott uppkommit snabbt. Det finns ingen anledning att tro att våra vänner i Socialdemokraterna har lärt sig denna läxa. Om det blir underskott som man inte mäktar med så är det ju bara att höja skatten, för femte gången på 2000-talet. Att detta är förödande för regionens ekonomiska hållbarhet och länets attraktionskraft är ingenting man vill förstå eller ta hänsyn till.

Moderaterna kommer fortsätta vara garanten för en ekonomi i balans och att nytta för medborgarna är regionens första prioritet!

2.2 För ett bättre ledarskap i Region Dalarna

En god chef kan lyfta en verksamhet medan en mindre bra chef kan orsaka personalflykt och dåliga resultat. Det är kort sagt dyrt med dåliga chefer. Personer som får verksamheten att fungera bättre bör däremot premieras och lyftas fram. Vi vill belöna de goda exemplen, det vill säga de vårdenheter som både är innovativa och gör det lilla extra. Dessvärre är det inom offentlig sektor sällan det goda exemplet lyfts fram och belönas. Avdelningarna som gör det bra får slita på i det tysta medan vårdenheter som inte klarar budget kompenseras utan krav på motprestation. Det vill vi ändra på!

För att skapa en mer effektiv organisation behöver ledarskapsutbildningarna ses över och utvärderingarna stärkas. Man bör inom organisationen utveckla förmågan att upptäcka personer med ledaregenskaper. Dessa kan sedan med fördel få genomgå ledarskapsutbildning och placeras på andra avdelningar.

Utöver kurser i chefsutveckling bör chefer ute i linjen även kunna få stöd i det dagliga arbetet, exempelvis vid rekrytering av nya medarbetare. Delar av Human Resources, HR, bör därmed flyttas ut i den dagliga verksamheten där vi anser att de kan göra större nytta.

2.3 Personalen är vår viktigaste resurs

”Rätt person på rätt plats” är ett motto för hela världen. Den brist på tillgänglighet som många medborgare upplever har inte sällan sin grund i strukturella och organisatoriska utmaningar snarare än att det saknas pengar och personal. Personalstyrkan inom Region Dalarna är ojämnt fördelad. Exempelvis är det på Borlänges vårdcentraler stor brist på läkare medan det finns ett överflöd i Falun. Med rätt styrning och ledning fördelas resurserna utifrån faktiska behov. Arbetet med att minska vakanserna på vårdcentralerna måste intensifieras, kompetenta läkare inom primärvården ger ökad patientsäkerhet och vård på rätt nivå.

2.4 Mer kärnverksamhet och mindre onödig administration

Den politiska majoriteten brukar stolt hävda att Region Dalarna har låga kostnader för administration jämfört med andra regioner. Då brukar vi moderater säga att det är lätt att vara duktig i svag konkurrens. Sveriges regioner, däribland Dalarna, har låtit andelen byråkrater och administratörer växa okontrollerat under decennier. Det är dessutom inte helt ovanligt att man lyfter kritisk medicinsk personal ur den kliniska verksamheten till administrativa evighetsuppdrag, exempelvis ”god och nära vård” och hantering av olika kvalitetsregister. Det är moderaternas övertygelse att det finns en mycket stor potential att frigöra resurser till det som verkligen är till nytta för dalfolket här.

3. Hälsa- och sjukvård

Sammanfattning:

Framtidens demografiska utmaningar, där en mindre andel i arbetsför ålder förväntas försörja en större andel äldre, innebär att Region Dalarnas gemensamma resurser behöver nyttjas på ett mer effektivt sätt.

Vi moderater vill att **vården ska komma närmare medborgarna**. Därför föreslår vi återupprättande av mobila team, filialer och ambulerande vårdcentraler och distriktssjuksköterskor.

Vi vill att **vården ska bli mer tillgänglig**. Därför vill vi fortsätta få ner vårdköerna till vård och operation, etablera en närakut i anslutning till Falu lasarett för att få ner trycket mot akutmottagningen och låta offentliga och privata vårdenheter konkurrera på lika villkor.

För att bli bättre på det som kallas nivåstrukturering, ”**rätt patient på rätt plats**” måste regionen bli bättre på att mäta vad som ger bäst effekt. Falu lasarett ska vara Dalarnas länssjukhus och kunna konkurrera i kompetens med universitetssjukhusen i Örebro, Karolinska Institutet och Uppsala universitetssjukhus. Mindre avancerade behandlingar och ingrepp kan dock med fördel fördelas till Dalarnas tre övriga lasarett Avesta, Ludvika och Mora.

Samtidigt fortgår den tekniska utvecklingen med AI-lösningar och hjälp till självhjälp i hemmet (egenmonitorering) i snabb takt. Här finns en stor utvecklingspotential för avlastning inom vården och att fler kontroller och provtagningar kan göras i hemmet.

Det är dock inte bara den somatiska (fysiska) vården som behöver stärkas. Den psykiska ohälsan breder ut sig i Sverige, främst bland unga. Alltför många unga skrivs dock in inom specialistvården, Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), när de egentligen borde få hjälp tidigare inom skolhälsovården eller på familjecentraler. Fristående aktörer inom BUP har visat sig vara mer effektiva än våra egna på att behandla barn och unga. Om inte regionens egen BUP är tillräckligt effektiv kommer allt mer vård bedrivas i privat regi.

Vi moderater vill även flytta akutpsykiatri från Säter till Falu lasarett och bygga ut den psykiatriska slutenvården vid samma lasarett. Vi vill minska det mentala och fysiska avståndet mellan kroppslig och psykisk ohälsa genom att föra över öppenvårdpsykiatri till vårdcentralerna. Det tror vi skulle **öka effektiviteten** och medföra att patienter får hjälp snabbare.

3.1 Tillgänglig vård - i ett län stort som Belgien

3.1.1 Ny syn på tillgänglighet

Vården förändras i snabb takt: Nya apparater, nya hjälpmedel och nya mediciner utvecklas ständigt. Operationer som tidigare framstod som "science fiction" har blivit en naturlig del av vården och fler liv än tidigare kan räddas. Behandlingar där patienterna tidigare var tvungna att vända sig till universitetssjukhusen kan numera utföras på Falu lasarett.

Med bättre möjligheter ökar dock kraven. Det som brukar kallas de "stigande förväntningarnas missnöje" är något som alla regioner i Sverige brottas med. Idag är det lätt för gemene man att hitta information på nätet och ställa diagnos på sig själv. Vård-appar finns dessutom tillgängliga för den som inte får tid på sin vårdcentral. Inte sällan slutar det med att Region Dalarna både får betala för rådgivningen på appen och det fysiska besök på regionens vårdcentraler när det hade räckt med en kontakt med vårdcentralen.

Ett sätt att bemöta detta är att tänka på vården som utbudspunkter. De kan vara stationära eller mobila, antingen sjukhus och vårdcentraler eller en vanlig lokal på en plats där mycket folk rör sig. Exempelvis bör säsongsmässiga vaccinationer och enklare provtagningar kunna erbjudas vid köpcenter. Vi ser dessutom en snabb utveckling på området digitala lösningar och vård på distans.

Målsättningen på det stora och hela är att vården ska komma närmare medborgarna.

3.1.2 Våra fyra lasarett

Lasarettet i Falun ska vara den starkast lysande vårdstjärnan i Dalarna. Falu lasarett är Sverigeledande och rentav världsledande på vissa områden. Den spetsforskning som bedrivs där stärker utvecklingen och medför att man kan konkurrera om kompetens från universitetssjukhusen och annorstädes.

För att vården i Sverige och Dalarna som helhet ska fungera optimalt bör man bygga på sina styrkor men komplettera i de områden där regionen inte har byggt kompetens. **Om resurserna används på bästa sätt kommer både köerna kortas och medföra spetskompetens inom regionen.**

3.1.2.1 Inrätta en närakut i anslutning till akutmottagningen vid Falu lasarett

Belastningen på akutmottagningen vid Falu lasarett ökar för varje år. En starkt bidragande orsak till detta är att "fel" patienter söker sig till akuten, det vill säga patienter med åkommor där sjukvårdskompetensen normalt finns på vårdcentralerna. Patienterna söker sig inte sällan till akutmottagningen efter att de försökt men inte fått tid på vårdcentralen. Det kan även röra sig om fall där egen vård i hemmet vore bäst.

Mycket tid och resurser på akutmottagningen i Falun går idag alltså åt till att bedöma primärvårdspatienter som egentligen borde sökt sig till vårdcentralerna. Det tar resurser från de patienter som är i störst behov av vård vilket påverkar arbetsmiljön och kvaliteten på vården negativt.

När närakuten i Ludvika öppnades år 2021 medförde det ett minskat tryck och färre besökare från Ludvika-trakten. Dessutom minskade antalet ambulanstransporter till Falu lasarett med 600-700 per år vilket innebar många insparade mil.

En närakut i anslutning till Falu akutmottagning skulle främst medföra en avlastning på primärjourverksamheten i Falun och Borlänge.

Med akutmottagning och närakut i nära anslutning till varandra skulle trångboddheten minska vid akuten i Falun. Mer tid skulle frigöras för grundlig provtagning. Professionen skulle då i flera fall än idag sannolikt komma fram till att patienten kan skickas hem på ett patientsäkert sätt, istället för att behöva ta upp vård dygn. Då skulle resurser frigöras vilket i sin tur skulle öka kvaliteten och avlasta vården.

I samband med denna satsning finns det även anledning att informera medborgarna om att den största kompetensen vanligtvis finns på vårdcentralerna. Närakuten innebär en investering men vi ser samtidigt på sikt framför oss effekthemtagningar och ökad kvalitet på vården.

Antalet vårdplatser vid Falu lasarett måste bli fler. Idag är det ofta för lång väntan och patienter blir liggande kvar på akuten i väntan på en vårdplats.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

- **Falu lasarett ska vara det ledande av Dalarnas fyra lasarett.**
- **För att avlasta akutmottagningen vid Falu lasarett vill vi inrätta en närakut.**

3.1.2.2 Avesta lasarett

Avesta lasarett har den största underhållsskulden av de fyra lasarett i Dalarna. I vissa delar av sjukhuset är arbetsmiljön dålig, det är trångt och lokalerna är slitna. Planerna på renovering och ombyggnation har legat på is under den sittande majoriteten. Ombyggnation av Avesta lasarett måste därför inledas snarast. Av de alternativ som plockats fram förespråkar vi det där hus 13 byggs om med en tillbyggnad. Vi vill skapa ett 24/7-hus där akuten och lasarettets vårdavdelningar ingår.

Detta bygge brådskar då arbetsmiljön på akuten är mer än bristfällig. Exempelvis måste en patient som får hjärtstillestånd under triagen rullas ut genom väntrummet eftersom dörrarna in på akuten är för smala, vilket innebär en stor fara för patienterna.

Vi ser även möjligheter att förlänga tjänstgöringstiden på röntgen och lab. Det skulle avlasta Falu lasarett och undvika onödiga ambulanstransporter dit. Idag tvingas man skicka patienten till Falun då nödvändiga tester inte kan utföras i Avesta. Utrustning finns, men inte personal. Med den avlastning som förlängd tjänstgöringstid på röntgen och lab skulle innebära ökar chanserna betydligt att det finns en ledig ambulans tillgänglig då olyckan eller ett svårare sjukdomsfall inträffar.

Sömnpromblem är ett utbrett samhällsfenomen som kan leda till följsjukdomar. Sömnlab i Avesta har därmed en mycket viktig och speciell funktion.

Sammanlagt 5000-6000 personer är inskrivna hos Sömnlab. Patienter söker sig till Sömnlab från övriga Dalarna och angränsande län. Vi moderater ser behovet av resursförstärkning och återuppbyggnad av Sömnlab. Här finns en potential att sätta kliniken på kartan ytterligare och locka fler patienter från övriga län som kan bidra till att stärka regionens ekonomi.

I takt med en åldrande befolkning ökar behoven av ögonundersökningar. Att dessa undersökningar bara kan göras vid lasarettet i Falun ställer till problem i vardagen för människor. Man ska dock inte behöva söka sig till Falu lasarett, och kanske offra en hel arbetsdag, varje gång man ska göra en rutinundersökning.

Vi moderater vill att det ska vara möjligt att söka sig till Falun för en första undersökning, för att fastställa status. Om det sedan handlar om en lindrigare

åkomma eller enklare kontroll som att mäta tryck eller fotografera ögonbotten ska uppföljande besök kunna göras vid Avesta lasarett. Handlar det om svårare tillstånd ska det finnas tillgänglig vård vid Falu lasarett.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

- **Avesta lasarett ska rustas upp och restaureras.**
- **Vi vill lägga återupprätta och utveckla Sömnlab i Avesta.**
- **Vi vill starta en ögonmottagning så att rutinmässiga synundersökningar ska kunna utföras även vid Avesta lasarett.**
- **Förlängda öppettider för röntgen och lab.**

3.1.2.3 Mora lasarett

Avdelning för operation och intensivvård vid Mora lasarett är i kraftigt behov av ombyggnation. Frågan har stötts och blötts under många år men år 2027 är processen förhoppningsvis i gång. Prislappen för investeringar har pendlat mellan 1,7 miljarder kronor, för att efter en "second opinion" sjunka ner till 1 miljard kronor och sedan upp till 1,2 miljarder kronor.

På lite sikt ser vi betydande vinster med denna investering. Upprustningen av operation och intensivvård kan leda till att patienter skickas från Falu lasarett eller från övriga regioner till Mora. På så sätt kortas köerna inom regionen och inkomsterna ökar.

Mora kan bli ett centrum för expertis, inte minst inom ortopedin där Region Dalarna redan idag tjänar ungefär 100 miljoner per säsong på operationer på turister från andra regioner. Vi moderater ser det samtidigt som vår uppgift att se till att färdplanen för rivning och ombyggnation hålls både ekonomiskt och tidsmässigt.

- **Moderaterna bevakar att ombyggnationen av Mora lasarett operation och intensivvårdsavdelning fortgår utan onödiga fördröjningar eller dröjsmål.**

3.1.2.4 Ludvika lasarett

Förra mandatperioden öppnade vi moderater och övriga partier i Dalasamverkan närakuten i Ludvika. Det visade sig vara en lyckad satsning. Ambulanstransporterna till Falu lasarett minskade med 600-700 ambulansresor per år och boende i närområdet fick närmare till vård. (se avsnitt 3.1.2.1)

Ludvika tillhör de städer som växer snabbast i Dalarna, mycket tack vare Hitachis snabba expansion. Tillströmningen av nya kommuninvånare medför ett ökat behov av vård och omsorg. Vi moderater vill fortsätta utveckla Ludvika lasarett för att möta upp den tillväxt som kommunen står inför, med fortsatt dygnet-runt-öppet.

I linje med det behöver Ludvika lasarett förlänga sina öppettider för att testa olika prov på lab. Idag tvingas ofta patienter med buk- och magsmärtor transporteras till Falun. Många transporter från Ludvika skulle kunna undvikas med den kompetens som finns, om öppettiderna förlängdes. Vidare bör det utredas om röntgen skulle kunna utnyttjas några timmar till för att kunna slutföra vissa undersökningar i Ludvika.

Vi har som ett långsiktigt mål att sakta och patientsäkert bygga upp en strokevård liknande den som finns i Avesta. Om det arbetet påbörjas nu kan målet vara nått om 6 – 8 år.

Vidare vill vi förverkliga idén om ett forskningscenter i Ludvika när det gäller geriatriska sjukdomar, men kanske också demenssjukdomar. En ökad kunskap kring detta skulle gynna Region Dalarna och inte minst Dalarnas övriga 15 kommuner.

- **Förläng öppettiderna på lab Ludvika lasarett.**
- **Förverkliga idén om ett forskningscenter i Ludvika när det handlar om geriatriska sjukdomar, men också demenssjukdomar.**

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.1.4 Vård nära dig – mobila lösningar och nya platser

Vi moderater vill att vården ska befinna sig nära medborgarna. Med tanke på hur glesbefolkat Dalarna är med en yta stor som Belgien krävs dock nytänkande och flexibilitet för att vården ska bli så tillgänglig som möjligt.

Vi ser för närvarande en utveckling där satsningar på både lokaler och personal inom slutenvården resursmässigt konkurrerar ut primärvården. Vi moderater anser tvärtom att mer resurser bör läggas på förebyggande och hälsofrämjande arbete inom primärvården. Lokalen är inte det viktiga utan innehållet i den vård som ges och tillgängligheten. Ett grepp är att placera utbudspunkter för vaccinationer eller provtagning vid köpcentrum eller andra ställen där mycket folk rör sig.

Mobila team: De mobila teamen utgör ett samarbete mellan Region Dalarna som ska bistå med läkare och Dalarnas kommuner som ska bistå med sjuksköterskor. De mobila teamen bör också vara en del av en bättre samverkan mellan lasarettens geriatriska kompetens och alla kommuner i Dalarna.

Vårdcentralfilialer/ambulerande vårdcentraler:

Moderaterna i Region Dalarna vill fortfarande utveckla pilotprojektet Vårdcentral på hjul där vårdcentralen enligt schema ställer upp sig i anslutning till samlingslokaler i glesbygd. Vi tänker oss en modell där den lokala bystugan har väntrum och kan bjuda på kaffe och bistå med el till den mobila vårdenheten. Den mobila sjukvårdsenheten ska ha utrustning och den kompetens som behövs för att utföra provtagning, såromläggning och kunna hantera andra enklare åkommor.

Ett alternativ till vårdcentral på hjul är att öppna filialer till vårdcentral. Här är Horndal och Furudal de mest aktuella orterna. Det bör även utredas om en filial kan etableras i Söderbärke i Smedjebacken.

Om vårdcentral på hjul blir verklighet behöver det skapas en särskild ersättning inom vårdval.

Distriktssköterskor: Vi moderater anser att en återgång till distriktssköterskor vore fruktbart. De skulle kunna ansvara för patienten upp till 14 dagar efter utskrivning. Det skulle både förbättra tillgängligheten och skapa kontinuitet. Patienter som ofta är äldre och sköra skulle därmed slippa påfrestande transporter. Kontroller och uppföljning kan genomföras i hemmet och särskilt vårdtunga patienter kopplas till en fast vårdkontakt. Det skapar trygghet och stabilitet.

På det hela taget behövs det ett rejält omtag som syftar till att föra ut vården från slutenvården närmare dig!

- **Mobila team med läkare från regionen och omsorgspersonal från kommunerna ska finnas i varje kommun.**
- **Upprätta vårdcentralfilialer i form av ”vårdcentral på hjul” eller filialer till vårdcentraler.**
- **För att i högre utsträckning kunna ge vård i hemmet bör vi återinföra distriktssköterskorna.**

3.2 Rätt patient på rätt plats

3.2.1 Förbättrat samarbete med andra regioner gör alla till vinnare

För att klara av att ge rätt vård i tid krävs samarbete med andra regioner. Vad gäller den högspecialiserade vården samarbetar vi både inom sjukvårdsregion Mellansverige, men även med universitetssjukhus i andra delar av Sverige.

Redan idag används upphandlade underleverantörer i vården. Vi ser gärna att dessa blir fler där så är lämpligt, för att snabbare kunna korta köerna och erbjuda vård i tid till dalfolket. Vi vill även konkurrensutsätta hela eller delar av de verksamheter som under lång tid inte klarat vårdgarantin. Region Dalarnas marknadsföring av kapacitet och våra styrkor bör vidare lyftas fram gentemot våra samverkansregioner.

3.2.2 Utveckla vården på vårdcentraler långt från

lasaretten

Region Dalarna kan använda vårdcentralerna som ligger på långt avstånd från Falu eller Mora lasarett på ett effektivare sätt. Då skulle dock regionen behöva se över öppettiderna och ge ett utökat vårduppdrag till vårdcentralerna i Sälen och Särna.

Särna vårdcentral har visat att de kan ta emot fler patienter i stället för att hänvisa dem till Mora. På Särna finns även en nära-vård plats (NÄVA) som är ett samarbete mellan Älvdalens kommun och Region Dalarna. Den invigdes under förra mandatperioden men är numera stängd på grund av avsaknad på rätt kompetens. Det är Moderaternas ambition att öppna den vårdplatsen igen.

Också Sälens vårdcentral har under ett flertal år visat att de har möjlighet att utföra en stor mängd vårdinsatser på plats. Det är i själva verket en mycket liten andel av de patienter som söker sig till Sälens vårdcentral som hänvisas vidare till Mora lasarett eller specialistsjukvård på annat håll.

Med tanke på kapaciteten på vårdcentralen i Sälen bör det utredas om denna ska klassas som en närankut. Det bör även utredas om vårdcentralen i Särna kan få en högre status. En högre status kan exempelvis innebära att personalen får tillgång till samma utbildningar som personal på akutmottagningar.

En uppgradering och kapacitetsökning av vårdcentralerna i Sälen och Särna skulle betyda mycket. Det skulle sparas in på transporter som kan innebära ångest och lidande för patienten och för Region Dalarna skulle det medföra ekonomiska besparingar.

Vi vill se över möjligheterna att i samarbete med Älvdalens kommun inrätta en filial till vårdcentral i Idre. Filialens bemanning ska ta hänsyn till de tider på året när det är högsäsong för turister. På vårdcentralen bör det även finnas kompetens att ta emot patienter med äldreproblematik.

3.2.3 Bättre samarbete i livets slutskede - palliativ vård

Människor i livets slutskede står för en mycket stor andel av vårdtyngden. Man brukar räkna med att 10 procent av patienterna står för hela 80 procent av vården. För denna grupp äldre, sköra patienter är det extra viktigt med trygghet och kontinuitet. Transporter in till sjukhus bör undvikas och så mycket som möjligt av vård och omsorg bör ske i hemmet.

Ett bättre samarbete mellan regionen och kommunerna på området palliativ vård/vård i livets slutskede skulle medföra både besparingar och minskat mänskligt lidande.

De mobila teamen med läkare från Region Dalarna och sjuksköterskor från kommunerna borde i högre utsträckning åka ut till kommunernas särskilda äldreboenden eller genomföra rådgivning via skärm.

För att begränsa antalet resor mellan särskilt boende i Malung-Sälen och akutmottagningen i Mora krävs en förstärkning av det palliativa teamet.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.3 Krafttag mot psykisk ohälsa

Den psykiska ohälsan breder ut sig över Sverige. Samtidigt ser vi stora brister på detta vårdområde. Dagens hantering av den psykiska ohälsan leder till stort mänskligt lidande och onödiga kostnader för samhället. Detta är något vi moderater inte tänker acceptera. Nu tar vi krafttag kring otydligheter kring ansvarsfördelning och bristande kapacitet i kampen mot den psykiska ohälsan.

3.3.1 Utbyggnad av psykiatrisk slutenvård och akutpsykiatri i Falun

Det är en mycket dålig ordning att psykiatriakuten ligger i Säter medan den somatiska vården är placerad på några mils avstånd i Falun. Detta har tragiskt nog bidragit till ett antal dödsfall genom åren. Det har handlat om självmordsbenägna patienter som skadat sig själva under färden eller hastigt uppkomna hjärtinfarkter där hjälpen befunnit sig alltför långt borta för att liv ska hinna räddas. Är smärtan i bröstet ångest eller hjärtinfarkt?

Förutom de rent medicinska aspekterna skulle en samlad somatisk och psykiatrisk vård innebära väldigt många insparade mil i ambulans eller polisbil, något som i sig skapar oro och kostar väldigt mycket pengar.

Att det inte har skett någon förflyttning från Säter till Falun under alla dessa år

verkar ha mycket att göra med oförmågan att se helhetsbilden och en rädsla för att arbetstillfällena ska försvinna från Säter.

I själva verket är dock en av vårdavdelningarna inom slutenvård psykiatri i Säter stängd på grund av brist på personal. Det är svårt att rekrytera sjuksköterskor till Säter. Även inom akutpsykiatrin saknas det personal och det finns dessutom ett beslut om att rättspsykiatrin ska byggas ut.

Behovet av personal med olika kompetenser kommer vara oförändrat hög, både i Säter och Falun.

Samsjuklighetsutredningen framhåller behovet av samlokalisering av somatisk och psykiatrisk vård. Regionen bör därför snarast påbörja nybyggnationen av en akutpsykiatrisk vårdavdelning vid Falu lasarett. Vi vill även snarast ta beslut om fler psykiatriska vårdplatser. Det skulle gynna både patienter och personal och medföra ett bättre nyttjande av resurserna för hela Dalarna. Patienter med både missbruk och psykisk ohälsa kan lämpligtvis vårdas vid Sätters sjukhus.

Dessa förslag stöds av den utredning som gjorts av den egna förvaltningen där man genomförde en kvalitetskontroll gentemot andra regioner.

Vi vill därför påbörja nybyggnationen av ett vårdblock i anslutning till Falu lasarett där personalens kompetens ligger till grund för utformningen av lokaler och byggnader. Det här blir en större satsning vid Falu lasarett där psykiatrisk akut och sluten vuxenpsykiatri ingår.

- **Flytta akutpsykiatrin från Säter till Falun samt placera ytterligare en slutenvård psykiatrisk avdelning i Falun.**
- **Påbörja nybyggnation av ett nytt vårdblock för psykiatri vid Falu lasarett.**

3.3.2 Stärkt samverkan mellan Psykiatri och Primärvård

Vi moderater ser fördelar med att föra över delar av öppenvård psykiatrin till primärvårdens vårdcentraler. En överflyttning skulle innebära ett minskat mentalt och fysiskt avstånd mellan somatisk och psykiatrisk vård. Det är även ett sätt att föra vården närmare medborgarna. Sannolikt skulle även sjukskrivningar rent allmänt och sjukskrivningar kopplade till problem i familjen kunna utredas på ett bättre och mer effektivt sätt.

Kostnaden för öppenvård psykiatri är idag ungefär 300 miljoner kronor. Vi anser att öppenvård psykiatrin kan effektiviseras och resurser sparas in. Enligt en utredning läggs nämligen endast 30 procent av den tillgängliga tiden inom öppenvård psykiatrin på patienten. Här måste Region Dalarna kunna bli bättre.

Vi moderater föreslår därför ett utredningsuppdrag kring hur man via vårdval kan få in ökade resurser för att vårda patienter med psykisk ohälsa. Den öppenvård psykiatri som blir kvar behöver förstärkas med fler läkare. Hur den framtida gränsdragningen ska se ut får en utredning föreslå.

- **Utred om del av öppenvård psykiatrin kan bli en del av primärvården.**

3.3.3 Samtalsmottagning för vuxna

Samtalsmottagning för barn och unga har visat sig vara framgångsrikt. För att minska trycket på öppenvård psykiatrin och som en ventil för dem som drabbats av problem som tillhör livet bör Region Dalarna testa och utvärdera samtalsmottagning även för vuxna.

3.3.4 Inrätta ett Fontänhus i Borlänge

Som ett led i att ytterligare avlasta psykiatrvården genom förebyggande och rehabiliterande insatser som såväl kortar köerna till psykiatrin samt verkar suicidpreventivt vill vi verka för uppstart av ett Fontänhus även i Borlänge. Genom att ytterligare samverka med civilsamhället inom en verksamhet som är väl beprövad och bygger på evidens minskar vi inte bara det psykiska lidandet utan stärker dessutom ekonomin. Vi stärker även framtidens kompetensförsörjning då vi tillser att människor rehabiliteras och kommer ut i sysselsättning, istället för att hamna utanför arbetsmarknaden.

3.3.5 Kampen mot psykisk ohälsa stärks av fristående utförare inom BUP

Psykisk ohälsa är en av våra stora folksjukdomar. Den psykiska ohälsan är mycket hög i Dalarna, särskilt bland unga där andelen inskrivna inom specialistvården, Barn- och ungdomspsykiatrin (BUP), är bland de högsta i Sverige. Med tanke på hur många barn och unga som skrivs in på BUP är det uppenbart att tri-ageringen inte fungerar som den ska. Betydligt fler borde fått hjälp på en lägre vårdnivå, inom skolpsykiatrin eller på vårdcentralen. Om fler barn och unga hamnar på rätt vårdnivå från början sparar vi både resurser och lidande. Fokus kan då läggas på dem som verkligen är i behov av specialistvård.

Vi vill därför bygga ut samverkan mellan skolans elevhälsa och BUP och mellan BUP och primärvården.

”En väg in” är ett steg på vägen men samverkan mellan Region Dalarna och kommunerna behöver stärkas ytterligare.

- **För att motverka psykisk ohälsa och ge mer hjälp tidigare stärker vi samverkan mellan Region Dalarna och kommunerna.**

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.3.6 Tillåt ”familjecentralsliknande” verksamheter

Det går knappast att överskatta vikten av tidiga insatser och nyttan av att samarbeta med hela familjen för barnets bästa. Här vet vi att familjecentralerna har en viktig roll. Ofta läggs dock alltför stort fokus på själva den fysiska lokalen. Familjecentral är en arbetsmetod och ett samarbete mellan regionen och kommunerna.

Att etablera en familjecentral har visat sig innebära vissa utmaningar. Det kan

handla om svårigheter att hitta just rätt lokal och/eller rätt kompetens. En väg framåt vore att tillåta en anpassning av familjecentralernas storlek och utbud med hänsyn tagen till kommunernas storlek. Även "familjecentralsliknande" verksamheter skulle sålunda godkännas.

Idag krävs ett visst antal komponenter för att det ska få kallas familjecentral. Vårdutbudet inom ramen för familjecentralen borde dock inte behöva se likadant ut i en mindre kommun som Orsa jämfört med Borlänge eller Falun. En ökad flexibilitet kring begreppet "familjecentraler" skulle förhoppningsvis leda till att fler barn och unga i fler kommuner får hjälp tidigt.

- **Anpassa familjecentralernas utbud efter kommunens kapacitet och behov.**

3.3.7 Reglerna för offentlig och privat driven BUP måste vara hållbara

Införandet av vårdval inom Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) medförde minskade köer och minskat lidande för patienter och anhöriga. Ersättningsnivåerna har dock åkt berg- och dalbana på ett sätt som är mycket olyckligt. Även avtalsvillkoren behöver skrivas om för att få en bättre fungerande verksamhet.

I efterhand går det att konstatera att ersättningarna som gällde för 2024 låg ganska korrekt dock var den totala budgetramen för snål. Hänsyn togs inte till den ökade tillgängligheten. 2025 hamnade ersättningarna för lågt så att man inte fick ersättning för den vård som bedrevs.

Samma spelregler måste gälla för de privata som för de offentligt drivna BUP. Statistiken visar tydligt att produktiviteten är högre hos de privata utförarna inom BUP än hos de offentliga. Underskotten hos våra offentliga BUP är i själva verket helt orimliga. Prognosen för 2026 pekar mot drygt minus 50 miljoner kronor. Därför borde själva organisationen och reglerna inom offentlig BUP ses över. För att våra egna BUP-mottagningar ska närma sig en budget i balans vill vi se drastiska produktivitetssökningar och kostnadsminskningar. Alternativet är att överväga nedläggning.

Det krävs även att regionen tar fram långsiktigt hållbara system för hela vårdval BUP där ersättningarna ligger på en skälig nivå. Mottagningar måste få ersättning efter den vård som ges, exempelvis är besök med läkare dyrare än andra personalkategorier.

Med "en dörr in" samt när kön har arbetats ner kan det finnas risk för en viss överetablering inom BUP. Om så blir fallet ska inte den totala budgeteringen

öka utan kostnaden spegla det faktiska vårdbehovet. Vi kan mycket väl hamna i en situation med överetablering där de vårdenheter som är minst effektiva och gör störst förluster tvingas lägga ner verksamheten.

- **Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) ska organiseras så att ersättningarna ligger på en skälig nivå och tilldelas efter den vård som ges.**

3.4 Effektivitet och produktivitet – är det ”fula” ord

3.4.1 Allmänt om konkurrensutsättning

Det är vanligt förekommande att våra politiska motståndare försöker skapa en politisk konfliktyta kring fristående vårdgivare. Utgångspunkten är att allt som är offentlig sektor är moraliskt rätt och välvilligt, och att privata utförare drivs av egennytta och kortsiktiga vinster för ”riskkapitalister”. Den utgångspunkten fördummar debatten kring hur vi löser framtidens vårdutmaningar.

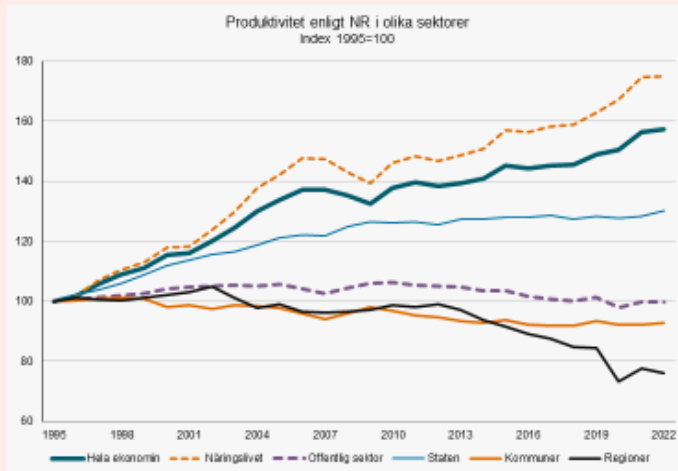
För oss moderater är utgångspunkten alltid vad som ger mest nytta för våra skattemedel. Påfallande ofta kan den privata sektorn utmana den offentliga sektorn framgångsrikt. Psykologin bakom detta är enkel. Verksamheter som har verkat utifrån en skattefinansierad monopolsituation saknar ofta incitament att utmana sig själv och sina arbetssätt.

Mot den bakgrunden är det Moderaternas uppfattning att en större del av Region Dalarnas verksamhet än idag behöver konkurrensutsättas. För att full effekt skall uppnås behöver i vissa fall den offentliga verksamheten kompletteras med andra utförare. I de fall där den egna verksamheten under lång tid har presterat dåligt bör vi inte vara främmande för att tänka tanken.

För tydlighetens skull är moderaterna för en stringent uppföljning av att fristående utförare är seriösa och följer ingångna avtal. Lycksökare och utförare som har en dold (kriminell) agenda skall rensas bort så fort som möjligt, och i görligaste mån hindras från att verka någonstans överhuvudtaget.

Diagrammet visar hur produktiviteten inom Sveriges regioner (den svarta kurvan längst ner) har minskat de senaste 30 åren. Det visar klart och tydligt att svaret på sjukvårdens problem inte nödvändigtvis är mer resurser och mer pengar.

30 år med oförändrad offentlig produktivitet

3.4.2 Offentligt och privat måste konkurrera på lika villkor

Det finns nu 29 vårdcentraler (VC) i Dalarna, varav 6 drivs i privat regi. Samtliga har avtal med Region Dalarna och pengarna till verksamheten distribueras via regionens vårdvalsenhet. Den bärande principen är att vårdvalspengarna skall täcka kostnaderna, vilket det också gör hos de privata VC men inte hos de offentliga.

När vårdval infördes var tanken att offentliga och privata vårdcentraler skulle verka på lika villkor. Med dagens system kan dock de offentligt drivna vårdcentralerna gå med underskott, medan de privata går i konkurs om de uppvisar röda siffror.

Vi vill reda ut de juridiska förutsättningarna för hur privat drivna vårdcentraler ska kunna kompenseras för eventuella underskott i egen regi. Vi tänker oss ett system liknande det som tillämpas mellan offentliga och privat drivna skolor.

De ojämlika villkoren har inte minst drabbat de privat drivna BUP-mottagningarna. Även här krävs det åtgärder för att de privata inte ska gå under. Utgångspunkten bör vara att det är Hälso- och sjukvårdsnämnden som ska utge ersättning till de privata vårdcentralerna i de fall underskott finns i den verksamhet som bedrivs i egen regi.

- **Utred möjligheten att kompensera de privata om våra egna vårdcentraler går med förlust.**

3.4.3 Effektiva arbetsmetoder inom kirurgi och medicin

Inom projektet "Operera Mera" har antalet operationer ökat med 5 procent med befintlig kapacitet och befintliga arbetsmetoder. Det är ett strålande resultat, ett resultat som visar att det finns en stor effektiviseringspotential inom hela den egna organisationen. Vår slutsats är att vi kan och bör göra mer inom regionen istället för att skicka patienter och fakturor till andra regioner.

Vi påminner om att detta sätt att arbeta på var ett moderat förslag, som enligt majoriteten var omöjligt att genomföra.

Det är nu viktigt att inte avvika från den inslagna kursen. Vi moderater vill tydliggöra svaret på följande frågor: Vilka operationer gör vi kostnadseffektivt och med stor kompetens? Vilka operationer är andra bättre på? Vad kan vi skruva på för att bli bättre? Vad bör vi lägga över på andra helt och hållet? Görs det operationer som inte är nödvändiga ur ett prioriterat vårdperspektiv? I vilka fall kan läkemedel ersätta operationer?

Exempelvis har Region Västmanland startat opererande verksamhet vid Sala lasarett. Där genomförs planerad ortopedi där höft- och knäleder byts ut. Fokus ligger på detta och det inkommer inte akuta patienter. Effektiviteten är hög. En läkare opererar normalt 4 patienter per dag. De jobbar med tydliga strukturer och nås tertiälmålet så får all personal 12 000 kronor i bonus.

3.4.4 Fortsätt utveckla flera vårdval

Under vårt tidigare styre tillförde vi två vårdval, dels allmäntandvård för barn och unga vuxna 3-23 år och dels vårdval för den specialiserade barn-och ungdomspsykiatriska öppenvården (BUP).

Moderaterna i Region Dalarna vill utöka vårdvalen till att omfatta psykiatrisk vård av vuxna **och** tandreglering för ungdomar 19-23 år. Vi ser även möjligheter att öppna upp för fler vårdval. Se 3.7.1

- **Utöka vårdval till att även omfatta psykiatrisk vård av vuxna och tandreglering.**

3.4.5 Lasarett i fristående regi

Moderaterna i Region Dalarna är öppna för att endera Ludvika eller Avesta lasarett ska kunna bedrivas i annan regi. Privat drivna S:t Görans sjukhus är ett bra exempel på ett lasarett som både kan uppvisa en god arbetsmiljö och låg personalomsättning, hög effektivitet och nöjda patienter. Kostnaderna är exempelvis 30 procent lägre än för jämförbar vård i regionens regi. Om ett liknande koncept i privat regi infördes i södra Dalarna eller Västerbergslagen med stora upptagningsområden skulle det kunna bli en ledstjärna för hela Mellansverige. I privat regi kan det startas vårdverksamhet som inte ingår i Region Dalarnas normala utbud.

3.4.6 Dra inte ner på vårdnära service

Region Dalarna har en stor andel vårdskador jämfört med övriga Sverige. En tiondel av alla som ligger på sluten avdelning drabbas av infektioner som uppstår efter att patienten har lagts in på sjukhus. Detta är smärtsamt för patienten och dessutom kostsamt för vården. Antalet infektioner skulle sannolikt minska om personal som är särskilt utbildad för att städa på sjukhus tog hand om rumsstädningen och tvättade sängar.

Alltför många sjuksköterskor ägnar sig åt sysslor som de inte är utbildade till. Det är ett skäl till att Moderaterna i Region Dalarna fortsätter driva på för genomförandet av konceptet vårdnära service.

Tanken bakom vårdnära service är att medarbetarna ska få ägna sig åt det de är utbildade till. Inledningsvis kostar det men på sikt ska vårdnära service vara kostnadsneutralt då kostnaderna tas igen genom att arbetet utförs mer effektivt.

Det här är också en möjlighet ett verktyg för kompetensförsörjning. Förutom

färre infektioner och möjlighet att frigöra resurser finns det även en ekonomisk uppsida.

Den S-ledda majoriteten har dragit ned 40 tjänster inom vårdnära service i ett försök att spara pengar. Vi moderater tror att detta istället kommer bli dyrare i slutändan och innebära ökad arbetsbelastning på vårdpersonalen.

Vi lämnar därför ett uppdrag till förvaltningen att genomföra effekthemtagningen av vårdnära service, såsom tanken var när beslutet fattades. Syftet är att sjuksköterskor och undersköterskor ska få ägna sig åt det de är utbildade till.

3.5 Innovation och välfärdsutveckling

Kardiologi, hudsjukdomar, behandling av reumatiska sjukdomar och vård i livets sjukskede är områden där Falu lasarett ligger i topp nationellt. Detta är värt att lyfta fram.

Klarar professionen att upprätthålla den höga nivån kommer det att locka till sig kompetens. Målet måste vara att ta Falu lasarett till nästa nivå så att man på vissa områden kan konkurrera med universitetssjukhusen i Örebro, Uppsala och Karolinska Institutet i Stockholm.

Även vad gäller kliniska prövningar vid framtagande av nya läkemedel ligger Falu lasarett i absolut framkant, men det går att bli ännu bättre. Ett utökat samarbete med näringslivet (Astra Zeneca, Pfizer) skulle sätta Falun på kartan. Här finns en mycket stor utvecklingspotential och goda möjligheter till både intäkter och rekrytering av forskare till Falun.

Det finns även anledning att stärka den forskning som bedrivs vid Falu lasarett. Det är ett slöseri med resurser att inte kunna finansiera fler doktorander så att de kan fortsätta och avsluta sina forskningsprojekt. På detta område, liksom ovan, ser vi en "win-win"-situation. Spetsforskningen blir kvar i Dalarna vilket i sin tur lockar till sig fler forskare som över tid får möjligheten att bygga upp en robust forskningsmiljö.

3.5.1 Vård med hjälp av tekniska hjälpmedel och AI

Den tekniska utvecklingen inom vården fortgår och det öppnas upp fler områden där personalen kan ta hjälp av artificiell intelligens (AI). Det har visat sig att AI är betydligt mer pålitligt när det exempelvis handlar om att läsa av röntgenbilder. Möjligheten för vårdpersonal att diktera direkt in i journal med hjälp av AI prövas för tillfället också på olika vårdcentraler i Dalarna.

AI kommer med all säkerhet att spela en större roll som hjälpmedel i framtiden och kunna användas i fler funktioner. Frågan är hur stor påverkan blir och i vilken omfattning AI och robotar kan ersätta mänsklig personal? Givet den demografiska utvecklingen och behoven inom vård och omsorg kommer det

råda brist på personal under en överskådlig framtid. I vilken mån kommer tekniska och digitala lösningar kunna täcka upp det gapet?

När det handlar om provtagning i hemmet och vård på distans, egenmonitorering, sker det också framsteg. Kontroller och läkarbesök kan göras via dator och skärm. Det är självklart en stor vinst om äldre och sköra och människor som ofta behöver ta prover kan göra det i hemmet. Vi moderater arbetar för att vården ska komma närmare medborgarna och en viktig del i det är att faktiskt vårdas i hemmet.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.6 Hörsel, syn och tal

Köerna till hörselundersökning har dessbättre gått kraftigt nedåt de senaste månaderna. Vi ser även att privata aktörer börjar genomföra undersökningar och utnyttjar den digitala tekniken. Den påbörjade decentraliserade hörselundersökningen som planeras är även det ett steg i rätt riktning. Vi moderater vill att den påbörjade utvecklingen påskyndas om utvärderingar visar att den håller den kvalitet som planerats.

Att tvingas leva utan hörapparat är ansträngande både för den drabbade och omgivningen. Vi moderater har under ett par år drivit frågan om riktade satsningar till hörselvården. Det glädjer oss därför att majoriteten antligen har hörsammat vårt förslag till satsning i sin budget.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.6.1 Köerna till logopeden är ohållbara

Att som barn inte få hjälp med talsvårigheter innebär att man redan från början får en dålig start på skolgången. Köerna till logoped i Region Dalarna är dock långa. För barn under sju år kan väntetiden ligga på runt två år. Orsaken är att det saknas personal och att antalet remisser har ökat. Logopedmottagningar finns i Falun, Ludvika och Mora. Region Dalarna har för få logopeder. Personalstyrkan skulle behöva utökas med ett par-tre stycken för att korta köerna och ge fler barn en bättre start i livet.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.6.1.1 Återinför dyslexiutredningar i Region Dalarna

Fem till åtta procent, eller en till två barn, i varje klass lider av någon form av dyslexi. Att ha dyslexi utan att ha fått en diagnos kan vara mycket stigmatiserande och skapa stora svårigheter för eleven.

Sedan år 2016 gör Region Dalarna, tidigare Landstinget, inga egna utredningar kring dyslexi. Däremot skrivs remisser till andra regioner där kommunerna som regel betalar för utredningen. Kostnaden för själva resan och uppehållet måste dock familjerna själva stå för. Det är inte svårt att se att detta skapar ojämlika förhållanden. Barnen till de föräldrar som inte har råd med resa och hotellvistelser får ingen utredning. Inkomst och möjligheter bestämmer.

Vi moderater vill därför utreda hur Region Dalarna åter ska kunna erbjuda dyslexiutredningar inom Dalarna.

Om det innebär att det behöver satsas resurser på att anställa mer personal ska finansieringen ske via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.7 Tandvård

Den något äldre generationen kanske minns "flourtantan" som kom till klassrummet och delade ut små koppar med flourid som barnen fick skölja munnen med och sen spotta ut. Det var en del av en hälsopolitisk reform som även innehöll kunskapshöjande åtgärder. Reformen startade på 1960-talet, när många barn hade dåliga tänder, och fick mycket goda resultat.

År 2022 visade Socialstyrelsens rapport dock att tandhälsan åter hade försämrats och fluoridsköljningarna återupptogs därmed.

I en mer modern kontext kan man lyfta fram det faktum att barn i utsatta områden har en sämre tandhälsa än i andra områden. Ungdomarnas intag av energidryck är även det oroande. Här behöver det läggas resurser i förebyggande syfte. Ett preventivt arbete i skolor i utsatta områden skulle göra skillnad på riktigt men generellt behövs också en långsiktig satsning för bättre tandhälsa. Även för gruppen äldre behövs ett preventivt arbete. Personal på äldreboenden måste bli bättre på att kontrollera äldres tänder och "flourtanter" bör så långt det är möjligt införas även på äldreboenden.

För att locka kompetens och skapa karriärvägar bör det skapas så kallade utbildningsstegar och möjligheter att vidareutbilda sig inom tandvårdsyrkena. Även ingångslöner bör ses över för att dessa yrken ska bli mer attraktiva.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

3.7.1 Tandreglering

I samband med att åldersgränsen för avgiftsfri tandvård sänktes från 23 till 19 år hamnade ungefär två tusen 19-åringar i Dalarna i kläm. Det är ungdomar som står i kö och som blivit lovade tandreglering som nu kommer tvingas betala ur egen ficka. En tandreglering kostar ungefär 42 000 kronor i Region Dalarna vilket förstås är mycket pengar.

Antalet specialister behöver ökas så att tillgången motsvarar efterfrågan. Prioriterade fall får oftast hjälp inom rimlig tid, men i de fall tandreglering bedömts nödvändig men ej prioriterad är väntetiden fortfarande flera år. Detta måste åtgärdas genom högre tillgänglighet.

Finansieringen sker via potten Satsningar som ligger under Regionstyrelsen/Finansförvaltningen.

- Vi vill införa en riktad satsning för att kapa kön till utformning av hörapparat.
- Vi vill tillsätta pengar för att göra det möjligt att anställa två-tre logopeders.
- Vi avsätter medel till ett återinförande av "flourtanten".
- Vi avsätter medel till tandreglering, ortodonti, för att beta av kön 19-23 åringar.

Sammanfattning:

- För att avlasta akutmottagningen vid Falu lasarett vill vi inrätta en närakut.
- Avesta lasarett ska rustas upp och restaureras.
- Förlängda öppettider för röntgen och lab vid Avesta lasarett.
- Återupprätta och utveckla Sömnlab i Avesta.
- Starta ögonmottagningar så att rutinmässiga synundersökningar kan utföras i Avesta.
- Vi moderater ska bevaka att ombyggnationen av Mora lasarett operation och intensivvårdsavdelning fortgår utan onödiga fördyringar eller dröjsmål.
- Förläng öppettiderna på lab Ludvika lasarett.
- Förverkliga idén om ett forskningscenter i Ludvika när det handlar om geriatriska sjukdomar, men också demenssjukdomar.
- Upprätta filialer till vårdcentraler i form av "vårdcentral på hjul" eller fysiska lokaler i syfte att skapa större tillgänglighet nära medborgarna.
- Mobila team med läkare från regionen och omsorgspersonal från kommunerna ska finnas i varje kommun i Dalarna.
- Utred om vårdcentralen i Sälen ska klassas som en närakut.
- Utred om del av öppenvård psykiatri kan bli en del av primärvården.
- Flytta akutpsykiatri från Säter till Falun samt placera ytterligare en slutenspsykiatrisk avdelning i Falun.
- Påbörja nybyggnation av ett nytt vårdblock för psykiatri vid Falu lasarett.
- Anpassa familjecentralernas arbetssätt och utformning efter kommunens kapacitet och behov.
- Regionens egna och privat drivna vårdcentraler verkar inte under samma villkor. Utred möjligheten att kompensera de privata om våra egna vårdcentraler går med förlust.
- Inför en riktad satsning för att kapa kön till utprovning av hörapparat.
- Avsätt medel för återinförande av "flourtantén".
- Avsätt medel till tandreglering för att beta av kön 19-23-åringar.
- Återinför dyslexiutredningar i Dalarna.

4. Kollektivtrafiknämnden -

Fler och nöjdare resenärer samt en långsiktigt hållbar ekonomi

Kollektivtrafikens marknadsandel av det motoriserade resandet har minskat kraftigt sedan 2022 och var för 2025 på katastrofnivån 7 procent. Det är på samma nivå som under pandemin och näst sämst jämfört med andra regioner. Det nationella snittet var 26%. I mätningen över hur nöjda kunderna var med den senaste resan respektive allmän nöjdhet med kollektivtrafiken hamnar Dalarna på sista plats i Sverige.

Kollektivtrafiken i Dalarna ska bli så bra att allt fler bilister lockas att åka kollektivt, helt eller delvis. Dalfolket förtjänar en kollektivtrafik som vi kan lita på och som är bland de bästa i Sverige. Omställningen i resmönster tar dock tid, ofta två-tre år innan det får fullt genomslag.

Det krävs stora förändringar för att göra kollektivtrafiken attraktiv och det som ska genomsyra arbetet är att ha resenärerna i fokus. Det handlar om att skapa hög turtäthet och punktlighet, samtidigt som vi bygger en långsiktigt hållbar ekonomi.

För att nå dit måste vi se till resenärernas resande i stort och inte bara kollektivtrafikens roll. Detta för att förenkla arbetspendling, pendling till skolor och högskola, större företag och företagskluster, samt serviceresor. Besöksresenärer är också en viktig grupp där det behövs förenklingar.

Fler resenärer i bussar och tåg ger bättre ekonomi och därigenom ökade möjligheter, vilket gynnar de som bor och verkar i Dalarna. Vi moderater har en positiv inställning till att prova nya sätt för att öka resandet. Här kan Region Dalarna lära mycket av Region Värmland.

- Vi vill skapa högre turtäthet och punktlighet där pendlingsbehovet är stort. För att finansiera det behöver vi ta bort en del turer med få resenärer respektive ändra så att bussturer med få resenärer istället blir anropsstyrda.

Anropsstyrd kollektivtrafik via "app" har visat sig fungera mycket bra på landsbygden i Värmland. Region Värmland har dessutom testat efterfrågestyrda hållplatser. Det innebär att bussen vid efterfrågan och där så är lämpligt kan stanna även på platser som inte är hållplats.

- Vi behöver testa igen om vi kan låta andra resenärer åka med skolresor i mån av plats. I Värmland har man testat och det visar sig att de som oftast åker med är lärare och syskon. De har inte haft problem med stök ombord. Skolelever har på så sätt kunnat ta med kompisar hem vilket

uppskattats av både elever och vårdnadshavare. Vi är medvetna om att det i Dalarna varit stökigt på någon linje på grund av medresenärer, men det ska inte hindra samåkning med skolresor på andra linjer och andra platser i Dalarna.

- För att stärka kollektivtrafiken bland annat på landsbygden, behöver vi även skapa trafiknoder där man tryggt kan parkera bilen och byta till bussar med hög turtäthet, utöver de bytespunkter som finns vid tågstationer och resecentrum. De kan exempelvis placeras utanför Avesta respektive i Hedemora vid riksväg 70 vid Hamrekorset (Rondellen med Hedemoraryttaren), och ha 30-minuterstrafik sträckan Hedemora - Falun under de tider på dygnet när många vill åka.

Bilen är och kommer att vara en viktig del för att få ihop många människors liv, särskilt på landsbygden. Vi behöver därför samverka med kommuner och andra för att förbättra för bilister. Särskilt för de med miljövänliga fordon respektive de som samåker.

- Vi har fått igenom en nollvision avseende allvarliga händelser i kollektivtrafiken. Arbetet med att förebygga allvarliga händelser och tillbud ska genomsyra Kollektivtrafiknämndens underliggande verksamheter och avtalspartners arbete.
- Genom "Vård nära dig" slipper många resa långt för vård, vilket även är bra för miljön och ekonomin.
- Taxiverksamheter behöver få bättre förutsättningar att även kunna erbjuda taxikörning till andra personer när taxin inte används för färdtjänst, sjukresor och skolresor. Bättre samordning behövs med trafikföretagen för att nå detta.
- Analys behöver göras för att se om sammanslagning av närliggande bussdepåer som är tänkta att elektrifieras kan ge synergieffekter avseende bland annat bussföretagens verksamheter och fastighetsservice. Detta behöver särskilt ske före elektrifiering av depåer eftersom synergieffekterna annars kan gå förlorade. Exempel på depåer som skulle kunna vara intressanta att slå ihop är depåerna i Rättvik och Leksand, som skulle kunna ersättas av en depå geografiskt belägen mellan de båda orterna.
- Vi behöver skapa bättre arbetsmiljö för busschaufförer så att fler vill vara busschaufförer i Dalarna. Det kan ske via insatser med bussföretagen där väktare eller annan ordningspersonal är med och skapar trygghet där så behövs, samt fler trygghetskameror. Vi behöver även utreda om och hur ljudupptagning kan ske för att stävja kränkningar.

- Resenärerna ska inte behöva ha ett elände med inställda eller kraftigt försenade bussar för att regionens budget ska gå ihop. Därför ska Region Dalarna sluta budgetera med vitesersättningar från bussföretagen.
- **Minska väntetiden för sjukresor med taxi och specialfordon:**
 - Vi vill införa sjukresegaranti som ger ersättning till den som behöver ta allmän taxi eller bli körd med privat bil när sjuktransport ställs in eller blir försenad mer än 30 minuter.
 - Bättre samordning ska skapas mellan hälso- och sjukvården och kollektivtrafikförvaltningens sjukresor så att patienter inte anländer tidigare än inom en timme **före** det bokade besöket, respektive inte hämtas senare än inom en timme **efter** det bokade besöket.
- Förenkla för äldre att bli beviljade färdtjänst:
 - De som fyllt 85 år och som bor på särskilt boende i Dalarna ska automatiskt ha rätt till färdtjänst så länge de bor kvar på särskilt boende. Denna rätt bör dock begränsas till ett maximalt antal resor per år. Om en persons behov överstiger detta maxantal ska personen kunna ansöka om fler resor vilket då ska prövas separat.
 - De med funktionsnedsättning som medför varaktiga svårigheter att förflytta sig eller använda allmänna kommunikationsmedel och som fyller 85 år samma kalenderår som de blivit beviljade färdtjänst ska automatiskt få rätten till färdtjänst förlängd så att den gäller tills vidare, det vill säga utan att behöva ansöka på nytt.
- Samarbete med kommuner och andra aktörer behöver förbättras så att skolresor, inklusive gymnasium, bättre matchar skoltider.
- Samarbete med större företag och företagskluster ska förbättras så att arbetspendlingen bättre matchar arbetstider.
- Vi ska följa utvecklingen kring eldrivna bussar och andra miljövänliga drivmedel samt kunna använda fossilfri el. Fossilfri el innebär att elen även kan inkludera el som är producerad genom kärnkraft. Det ger en robusthet i el-leveranser och möjlighet till konkurrenskraftiga elpriser.
- I arbetet med att förbättra ekonomin ska vi även göra en översyn avseende delar av förvaltningen. Det bör ses över om exempelvis beställningscentralen och delar av trafikledningen skulle bli effektivare ekonomiskt och bättre kvalitetsmässigt om de lades ut externt.
- Genom att kollektivtrafiken får fler resenärer kommer biljettprisernas täckning av kostnaderna att öka samtidigt som turtätheten också gör

det. Det långsiktiga målet är att kollektivtrafiken ska vara så attraktiv att biljettintäkterna kan täcka upp emot 50 procent av kollektivtrafikens totala kostnader.

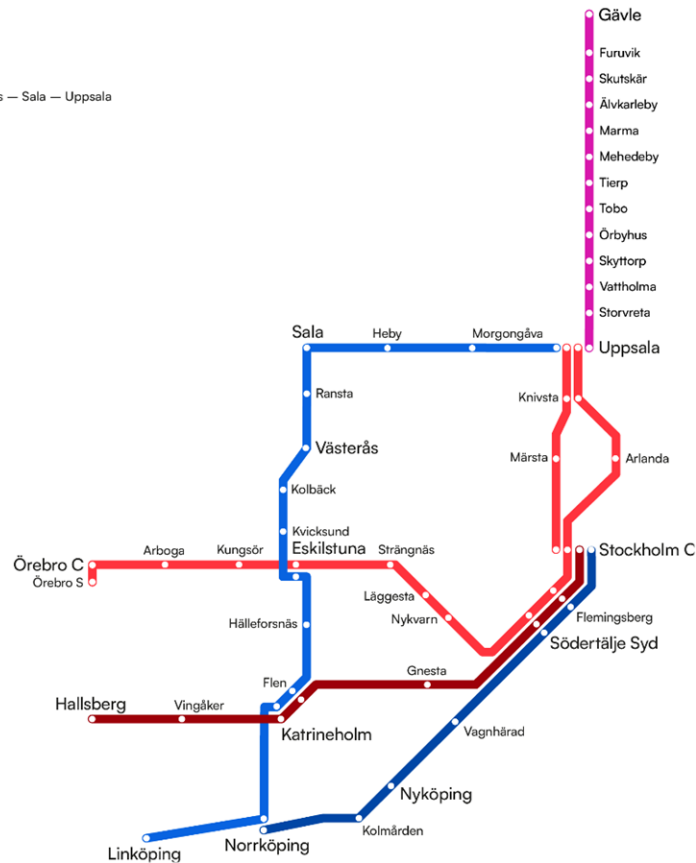
Norrköping — Nyköping — Stockholm

Linköping — Katrineholm — Eskilstuna — Västerås — Sala — Uppsala

Uppsala — Tierp — Gävle

Örebro — Eskilstuna — Stockholm — Uppsala

Hallsberg — Katrineholm — Stockholm

- Tågtrafiken ska utvecklas med resenärerna i fokus. Möjliga samarbeten ska eftersträvas för ökad turtäthet och punktlighet.
- Vi vill se över möjligheten att tåglinjen till Sala förlängs till Västerås.
- Tågförbindelsen Mora-Rättvik-Leksand-Borlänge behöver stärkas.
- Region Dalarna ska tillsammans med övriga ägare av Tåg i Bergslagen AB undersöka möjligheten att slå samman verksamheten med Mälardalstrafik AB, alternativt öka samverkan mellan bolagen. Detta skulle öka tillgängligheten till Mälardalen och Stockholmsområdet betydligt. Dessvärre är området nordväst om Sala i nuläget en vit fläck (se bild).

Satsningar inom Kollektivtrafiken för uppdrag som beskrivits ovan:

- 25 miljoner kronor på investering i trafiknoder, vilket beräknas ge avskrivning om 2 mkr per år.
- 5 mkr på färdtjänst
- 4 mkr sjukresegaranti
- 5 mkr på att inte budgetera med viten

Moderaternas Regionplan 2027 prognosticeras ge effekter i ökade biljettintäkter och kostnadsreduceringar vilket beräknas täcka kostnaderna för satsningarna.

Satsningar och kostnader ska vara kostnadsneutrala och finansieras inom befintlig ram.

Nedanstående tabell tydliggör och siffrar resonemangen ovan:

Kostnader (satsningar)	Intäkter/kostnadsbesparingar
Trafiknoder, 2 mkr per år.	Ökade biljettintäkter, 6 mkr
Viten i S-styrets budget, 5 mkr	<i>Ökade biljettintäkter med 10 procent</i>
Sjukresegaranti, 4 mkr	<i>Halvårseffekt 2027, 6 mkr</i>
Färdtjänst, 5 mkr	Kostnadsbesparingar genom M:s budgetförslag, 10 mkr
Summa: - 16 miljoner kronor	Summa: + 16 miljoner kronor

5. Regional utveckling och infrastruktur

Regional utveckling handlar om att stärka Dalarnas varumärke, skapa attraktionskraft och få fler att vilja bo och verka i vårt län. Detta görs genom genomtänkta insatser för stärkt konkurrenskraft i vårt näringsliv, stärkt kompetensförsörjning samt satsningar på en fungerande infrastruktur.

5.1 Konkurrenskraft

Dalarna är ett betydande exportlän med många företag som agerar på en global marknad. Stora industrietableringar och historiska orderingångar i söder samsas i länet med en kraftig expansion av besöksnäringen i norr. De omfattande etableringar och nysatsningar som nu görs av både nya och befintliga företag runtom i länet medför ökade krav på regionens arbete med samhällsbyggnad, infrastrukturfrågor, elektrifiering, kompetensförsörjning samt samordning av olika finansieringsformer.

Regionen har en viktig roll i att öka länets attraktionskraft. Den kommunala skattesatsen är för hög. Ska vi locka den arbetskraft som länets företag är i behov av måste skatten sänkas. Vi behöver dessutom skapa förutsättningar för en god fritid och själslig spis i form av ett varierat kulturellt utbud.

Region Dalarna ska med hjälp av det omfattande främjarsystemet bidra till att Dalarna blir ett företagsvänligt län på riktigt. Pengar ska inte delas ut till administrativa projekt som inte leder någonstans. Regionen ska inte bidra till konstgjord andning utan stötta livskraftiga idéer som skapar arbetstillfällen och tillväxt. Exempel på projekt som på riktigt kan bidra till att stärka vår konkurrenskraft är samarbeten mellan Högskolan Dalarna och våra världsledande industriföretag. Tillämpad forskning på specialistområden som är unika för Dalarna kan skapa konkurrensfördelar på en världsmarknad och säkra även framtida arbetstillfällen.

Högskolan Dalarna saknar en inkubator, det vill säga ett växthus där forskningen på högskolan kan bli till företagsidéer som blir till företag. Forskningen kan sålunda omvandlas till jobbtillfällen i Dalarna, men det måste finnas lokaler och nätverk som främjar framväxten av nya idéer. Ett exempel är de täta banden mellan Linköpings universitet och SAAB och den flora av företag som växt fram där runt omkring.

Den Regionala utvecklingsförvaltningen (RUF) har potential att bli bättre på att såväl söka som samordna finansiering av utvecklingsprojekt. De finansieringsmedel som finns tillgängliga: EU-medel, statliga medel, regionala medel, kommunala och privata investeringsmedel måste samverka mot gemensamma mål. Nämndens mål måste bli mer mätbara för att påvisa vilken

effekt utvecklingsarbetet har. Moderaterna ser det som självklart att alla genomförda projekt redovisas på Regionens hemsida så att kunskap kan vidareförmedlas på ett lättillgängligt sätt och därigenom bidra till länets positiva utveckling.

Det oroliga omvärldsläget innebär krav på att Dalarnas näringsliv och offentlig sektor blir mer robust. Störningar i distributionsflöden innebär en risk att samhällsviktig verksamhet kan stanna av. Region Dalarna ska tillsammans med länsstyrelsen och länets kommuner aktivt arbeta med att säkerställa en bättre beredskap. Det ger ett tryggare Dalarna.

5.2 Kompetensförsörjning

För att Dalarna ska kunna växa och skapa välfärd krävs god tillgång till kompetens. Alltför många ungdomar genomför idag studieförberedande gymnasieutbildning som ska leda till högskolestudier där högre studier dock inte påbörjas eller slutförs. Istället har vi en situation med många yrkesutbildningar riktade mot bristyrken med goda framtidsutsikter utan att dess fulla potential utnyttjas.

Vi befinner oss i ett läge där konkurrensen om kompetens blir allt tuffare, där barn och ungdomskullarna minskar och pensionsavgångarna ökar. Region Dalarna måste tillsammans med näringslivet samla hela länets gymnasieutbildning kring en gemensam strategi för att kunna växla upp och skapa ökade möjligheter för länets företag att hitta viktig kompetens för att kunna växa. Eftersom det är långa ledtider behöver vi starta detta arbete omgående för att inte ska tappa tempo, tillväxt och jobb!

För att lyckas med detta krävs även bättre beslutsunderlag för ungdomar och föräldrar när utbildningen ska väljas. Bilden av hantverks- och industriyrken är inte sällan föråldrad och stämmer inte med verkligheten idag då arbetsmiljö, utvecklingsmöjligheter och löner i allmänhet är goda. Genom att kraftsamla och ta "lead" i denna viktiga fråga kan vi skapa ett bättre och mer framgångsrikt län för våra ungdomar att bo kvar och skapa ett gott liv.

För personer som hamnat utanför arbetsmarknaden av olika skäl borde Region Dalarna i större utsträckning involvera civilsamhällesorganisationerna i arbetet med stärkt kompetensförsörjning och att lyfta människor ur utanförskap och in i gemenskap där vägen till utbildning och jobb kortas ned.

5.3 Infrastruktur

För att stärka näringslivet krävs en bättre transportinfrastruktur för varor och människor. Regionen och dalakommunerna ska tillsammans skapa samsyn för hur medel för transportinfrastrukturen kan användas på mest effektiva sätt.

Tillgången i Dalarna på strategiska råvaror som skog, mineraler och energi är

en styrka och det behöver skapas möjligheter att förädla dessa resurser på plats för att skapa tillväxt.

Regionala utvecklingsförvaltningen, RUF, ska på ett tydligare sätt ta på sig ledartröjan i att samordna det stora antalet organisationer som har dessa frågor på sin agenda, exempelvis kommuner, lokalt näringsliv, främjarorganisationer och högskola. När det handlar om infrastrukturprojekt behöver regionen initiera en verklig dialog om vad som är mest prioriterat för att kunna åstadkomma en gemensam Dalaröst gentemot svenska staten. Denna dialog bör även inkludera samverkande finansieringsmodeller mellan det offentliga och det privata.

Arbetet måste fortsätta med att stärka bärighet och kapacitet på järnvägen vilket ökar möjligheterna för näringslivet att få ut sina produkter på världsmarknaden. Vi välkomnar regeringens nationella plan vilken innebär viktiga satsningar för att återställa eftersatt underhåll på det statliga vägnätet i vårt län.

Moderaterna i Region Dalarna vill aktivt medverka till möjligheten att transportera sig enkelt och hållbart från såväl Sverige som övriga Europa till våra stora besöksdestinationer.

Foto: Martin Oscarsson

5.3.1 Scandinavium Mountains Railway

Sälenfjällen utgör världens fjärde största skiddestination. Behovet av att kunna transportera sig dit enkelt och hållbart är tydligt. Alla besökare, gods och varor transporteras idag upp i fjällvärlden via gummihjul på asfalt. Förutom att trafiksäkerheten är bristfällig och att det medför ett betydande slitage på vägarna innebär det även ett stort klimatavtryck.

Vi moderater vill hellre att människor och gods transporteras upp till Sälenfjällen med tåg. För det krävs dock upprustning av både spår och signalsystem mellan Borlänge - Malungsfors och att det läggs helt ny räls från Malungsfors-Lindvallen (Sälen). Detta är fullt genomförbart och behöver inte hamna i långbänk, men då behöver finansieringen ske med hjälp av EU-medel och privat finansiering. Att lyfta banans standard och sträckning skulle bidra till att öka robustheten i transportinfrastrukturen vilket är viktigt för att öka den civila beredskapen men även militärt då den i förlängningen skulle kunna binda samman oss bättre med vår Natoallierade i väster.

Om Scandinavium Mountains Railway blir verklighet borde vi undersöka om den inte kan byggas vidare upp till Idre. Moderaterna i Region Dalarna tänker

vara aktiva och pådrivande under åren som kommer för att detta järnvägsprojekt blir verklighet.

5.3.2 Förstärkning av riksväg 70 Särnaheden-Idre

Redan i slutet av 1990-talet fördes diskussioner om att bredda riksväg 70 mellan Särnaheden och Idre. Sedan dess har besöksnäringen i området vuxit explosionsartat och det talas om ett tillskott på hela 10 000 bäddar.

Någon förstärkning av vägsträckan har dock inte skett och några andra alternativ att ta sig till denna del av Dalarnas fjällvärld finns inte. När vi satt i majoritet för fyra år sedan hade vi en plan för att påbörja nybyggnation mellan Särnaheden och Idre år 2026 eller 2027. Nuvarande majoritet slarvade tyvärr bort detta. I förslaget till ny länsplan har Moderaterna yrkat på att hela vägsträckan blir ett utpekad objekt för att åstadkomma en bättre väg hela sträckan. Tyvärr har majoriteten avstyrkt detta och nöjt sig enbart med trimningsåtgärder vilket bara innebär punktinsatser på vissa vägvsnitt.

Detta hade gynnat turistnäringen, som bidrar med miljontals kronor i skattepengar varje år plus alla turister som tvingas söka vård i Region Dalarna och det hade dessutom minskat risken för allvarliga trafikolyckor.

Näringsliv, ortsbor och besökare har länge nog tvingats ta sig fram på en väg som är klart undermålig ur trafiksäkerhetssynpunkt, alltmedan det nuvarande regionstyret passivt tittar på. Vi moderater är dock beredda att lösa detta problem som funnits i decennier.

5.4 Värna Dalarnas småskaliga vattenkraft

Näringslivet är inte bara beroende av fungerande infrastruktur. Efterfrågan på elproduktion kommer att tillta under kommande år där vattenkraften har en viktig roll. Den är förnybar, fossilfri och utgör dessutom en balanserande kraft gentemot sol och vind.

På grund av en alltför snäv tolkning av EU:s vattendirektiv hotas nu vattenkraften. Äldre vattenkraftverk som i vissa fall funnits sedan 1700-talet och format Dalarnas kulturlandskap tvingas genomgå tillståndsprövningar. Kraftverkens ägare måste antingen bekosta utredningar och ombyggnationer för miljonbelopp eller riva. Brist på pengar tvingar ofta privata ägare till det senare.

Orsaken är att värna fiskars vandringsstråk i strömmande vatten.

Effekterna av växthuseffekten talar för högre flöden och att risken för översvämningar kommer att tillta i framtiden. De ingrepp som nu görs i

kulturlandskapet förstärker denna utveckling. Sjöar riskerar att förvandlas till träsk och åar till bäckar. Rivna dammar riskerar även att grundvattennivåerna sänks så att nuvarande boende och företag inte får tillgång till färskvatten. Möjligheten att reglera vattenmängder vid kraftigt regn försvinner och risken för ras och erosion tilltar när sjösystemen påverkas.

Vi moderater i Dalarna anser därför att regelverket leder till en ohållbar utveckling som behöver reverseras och ändras. Detta i syfte att bevara elproduktion från vattenkraft, förhindra översvämningar eller torrläggning av dammar och sjöar och skydda kulturlandskapet.

Uppdrag inom regional utveckling:

- Ta fram en handlingsplan för stärkt konkurrenskraft i länet.
- Tillsammans med besöksnäringen ta fram en strategi för att göra Dalarna till ett ännu starkare besöksmål året runt.
- Redovisa alla genomförda projekt på Regionens hemsida.
- Inrätta ett kompetensförsörjningsråd där näringslivsorganisationer, kommuner och regionen skapar en lägesbild och tar inriktningsbeslut för åtgärder med syfte att trygga länets kompetensförsörjning.
- Se över tillgängliga finansieringsmedel så att de samverkar mot samma mål.
- Stärk samarbetet med Högskolan Dalarna.
- Region Dalarna ska peka ut riksväg 70 Särnaheden-Idre som ett särskilt objekt i länsplanen.
- Dalarnas kommuner och regionen ska sträva efter att tala med en gemensam röst gentemot staten vad gäller infrastrukturprojekt.
- Regelverket kring småskalig vattenkraft bör reverseras och ändras.

6. Kultur och bildning

Moderaternas politik inom kultur och bildning vilar på insikten om Dalarnas rikedom gällande kulturarv och kulturell identitet, vilket är en förklaring till att människor vill bo och verka i Dalarna och att vi är rikets fjärde största besöksdestination utanför storstadsregionerna.

- Moderaterna vill att regionen bidrar till ett företagsklimat i Dalarna, som främjar företagande och verksamheter inom kulturella och kreativa näringar.
- Moderaterna vill verka för en succesiv breddning av kulturens finansiering och mer egna intäkter, vilket skulle minska beroendet av offentlig finansiering och samtidigt möjliggöra satsningar som inte den offentliga finansieringen orkar med. Det nuvarande styret har dessvärre visat håglöshet inför denna möjlighet. Breddad finansiering innebär intäkter till exempel via insamlingar, donationer och sponsring. Egna intäkter kan vara exempelvis biljettförsäljning, entréavgifter och uppdragsverksamhet.
- Regionstyret har under mandatperioden missat chansen att skapa ekonomisk hållbarhet för våra bildningsverksamheter. Vi har fortsatt svaga siffror för elever och deltagare och vi har utbildningsfastigheter med stora underhållsbehov. Situationen påkallar strategiska beslut och anpassningar bland annat för folkhögskolestrukturen.
- Våra folkhögskolor ska komplettera andra utbildningsformer och erbjuda kurser som matchar arbetsmarknadens behov.
- Folkhögskolorna kan förbättra sina intäkter genom bland annat uppdragsutbildningar, lokaluthyrning och restaurangverksamhet. Moderaterna vill även att ersättningsmodellen för folkhögskolorna ses över.
- Regionen ger årligen åtskilliga miljoner i bidrag till studieförbund och organisationer. Det är en yvig bidragsgivning som delvis träffar verksamheter av tveksam allmännytta. Inom detta område kommer Moderaterna att verka för uppstramning, tydligare riktlinjer och bättre kontroll.
- Moderaterna vill att våra kulturstiftelser (Musik i Dalarna, Dalarnas museum och Dalateatern) ska utvecklas inom sina viktiga uppdrag och

att verksamheterna har ändamålsenliga lokaler. Inte minst tack vare Moderaterna har vi snart ett nytt konserthus i Falun. Kvar att lösa är lokalerna för Dalarnas museum och Dalateatern. Moderaterna ser teatern som ett utmärkt "case" för att tillämpa vår kulturpolitik med bredare och mer privata finansieringskällor tillsammans med de regionala-offentliga.

Uppdrag inom Kultur och bildning:

- Folkhögskolorna i egen regi ska öka intäkterna med 1,5 miljoner kronor, bland annat genom uppdragsutbildningar, lokaluthyrning och genom intäkter från besöksnäringen.
- Regionens folkrörelseverksamheter ska minska sina kostnader med 2 miljoner kronor, bland annat genom effektivare styrning och kontroll och genom styrning mot mer självfinansiering.
- Skapa extern finansiering (öka intäkterna) från näringsliv och civilsamhälle med minst 3,5 miljoner kronor.
- Minskade kostnader för administration inom kultur och bildning om sammanlagt 1 miljon kronor.

Besparingar (minskade kostnader)	Intäkter
- 2 mkr (folkrörelseverksamheter)	+ 1,5 mkr (folkhögskoleverksamheter)
- 1 mkr (administration)	+ 3,5 mkr (extern finansiering näringsliv, civilsamhälle)
Summa: - 3 mkr	Summa: + 5 mkr

Foto: Joakim Larsson

Nya Kristinehallen kommer att invigas under våren 2027. Det är en stor investering som ger nya intäktsmöjligheter för kulturen.

7. Tabeller

Resultatbudget

RESULTATBUDGET, mnkr	Budget 2027	Plan 2028	Plan 2029
Verksamhetens intäkter	1 837	1 888	1 941
Riktade statsbidrag nationella ök	380	380	380
Verksamhetens kostnader	-14 604	-15 079	-15 523
Jämförelsestörande kostnad, pensioner			
Avskrivningar	-491	-523	-557
Verksamhetens nettokostnad	-12 878	-13 334	-13 759
Skatteintäkter 1)	9 014	9 374	9 714
Generella statsbidrag och utjämning 2)	4 294	4 358	4 493
Verksamhetens resultat	430	397	448
Finansiella intäkter	20	20	20
Orealiserade värdeförändringar	150	150	150
Finansiella kostnader 3)	-101	-249	-308
Resultat efter finansiella poster	499	318	310
Extraordinära poster	0	0	0
lanspråktagande resultatutjämningsreserv	0	0	0
Årets resultat	499	318	310
Årets balanskravsresultat	349	168	160

Balansbudget

BALANSBUDGET, mnkr	Budget 2026	Plan 2027	Plan 2028
TILLGÅNGAR			
Anläggningstillgångar			
Årets avskrivning	-491	-523	-557
Ingående värde	5 436	5 723	6 044
Årets investering	778	844	1 162
Summa anläggningstillgångar	5 723	6 044	6 649
Omsättningstillgångar			
Förråd	80	80	80
Kortfristiga fordringar	1 060	1 060	1 060
Kortfristiga placeringar	4 845	5 065	5 215
Likvida medel	838	745	402
Summa omsättningstillgångar	6 823	6 950	6 757
SUMMA TILLGÅNGAR	12 546	12 994	13 406
EGET KAPITAL, AVSÄTTNINGAR OCH SKULDER			
Eget kapital			
Årets resultat	499	318	310
Övrigt eget kapital	3 206	3 705	4 023
Summa eget kapital	3 705	4 023	4 334
Avsättningar			
Pensionsavsättning	6 736	6 866	6 967
Summa avsättningar	6 736	6 866	6 967
Skulder			
Långfristiga skulder	55	55	55
Kortfristiga skulder	2 050	2 050	2 050
Summa skulder	2 105	2 105	2 105
SUMMA EGET KAPITAL, AVSÄTTNINGAR OCH SKULDER	12 546	12 994	13 406

Driftbudget

Styrelse/Nämnd	Förvaltning	Budget 2027	Plan 2028	Plan 2029
Regionstyrelsen	Regionstyrelseförvaltningen, vårdval	2 259 234	2 307 050	2 356 710
Regionstyrelsen	Regionstyrelseförvaltningen, övrigt	400 432	391 644	382 610
Regionstyrelsen	Finansförvaltning	384 199	499 699	585 199
Regionstyrelsen	Regionfastigheter	0	0	0
Regionstyrelsen	Regionservice Dalarna	-9 543	-9 543	-9 543
Hälso- och sjukvårdsnämnden	Hälso- och sjukvård Dalarna	8 488 969	8 749 258	9 008 461
Regionala utvecklingsnämnden	Regionala utvecklingsförvaltningen	52 723	54 199	55 717
Kollektivtrafiknämnden	Kollektivtrafikförvaltningen	971 903	999 117	1 027 092
Kultur- och bildningsnämnden	Kultur och bildning	197 432	205 960	211 727
Tandvårdsnämnden	Tandvårdsförvaltningen	121 856	125 267	128 775
Tandvårdsnämnden	Tandvårdsfv, avkastningskrav	-7 800	-7 800	-7 800
Patientnämnden	Patientnämndsförvaltningen	8 309	8 542	8 781
Gem nämnd Hjälpmedel Dalarna	Hjälpmedel Dalarna	3 421	3 517	3 615
Revisorskollegiet		7 250	7 250	7 250
Summa driftbudget		12 878 385	13 334 160	13 758 594